

OM DET SÅKALDTE SLOTTEFISKERI

Af

PETER MICHELSEN

Hvert forår, når vandets temperatur er blevet ca. 5°, begynder hornfisken (*Belone acus*) i store stimer at søge fra Atlanterhavet, hvor den har overvintret, ind mod lavere og roligere vand langs Europas kyster. I april, gennem hele maj måned og ofte et stykke ind i juni trækker stimerne sydpå gennem de danske farvande for at søge lunt, plantefyldt vand nær stranden, hvor gydningen kan foregå. I denne periode og senere på året, når trækket går den modsatte vej, fanges mange hornfisk ved de indre danske kyster. Der benyttes hertil mange forskellige fiskemetoder. En enkelt af dem skal omtales her, fordi den repræsenterer en primitiv fangstteknik, der er ved at gå af brug. Det er slottefiskeriet, der kaldes sådan, fordi det kun finder sted ved Kronborg pynt, ud for slottet¹.

Dette fiskeri, der nu kun drives af et enkelt selskab af fiskere fra Snekkersten syd for Helsingør, udnytter forårstrækket af hornfisken sydpå gennem Øresund. Man kan dog ikke fiske hele tiden fra april til ind i juni, men kun „når der er lejlighed“, som man siger om den rette konstellation af strøm og vind, nemlig stærk søndenstrøm og frisk pålandsvind, d. v. s. sydøstlig vind. Under disse forhold sker der ganske tæt ved stranden ud for Kronborg en sammenhobning af hornfisk, der har vanskeligt ved at runde pynten, hvor strømmen tæt ved land kan være meget stærk.

De syv fiskere, der udgør slotteselskabet, står op ved tredien om morgenen og efter et hastigt måltid, der efter nogen af deltagerens mening helst skal bestå af kold, stegt hornfisk og kaffe, mødes de ved havnen. Tidligere måtte man ro hele

Fig. 1. Slottegarnet til tørre på stejlepladsen ved Snekkersten havn.

vejen fra Snekkersten til Helsingør. Nu til dags slipper man ret nemt fra turen, idet en af deltagerne har motorkutter, der tager de to robåde på slæb. Under fiskeriet ligger motorbåden for-tøjet i statshavnen i Helsingør, lige syd for pynten.

Det garn, der anvendes ved dette fiskeri, „slottegarnet“ (fig. 1), er et rektangulært garn, uden antydning af sæk eller lignende, altså et såre enkelt redskab, et primitivt stængegarn, ellers vistnok ikke benyttet i dansk fiskeri. Nu er garnet af bomuld og er købt færdigt på netfabrikken i Helsingør. Tidligere var det af hør, spundet og knyttet til net af fiskerne selv og deres familjer. Hver af deltagerne i et selskab havde sin part af garnet at fremstille og holde vedlige. Længden af slottegar-

net er, ligesom i gamle dage, 28 favne. Man har dog, som det siden skal omtales, haft endnu længere garn. Højden er 4 favne. Maskerne angives at være 17 millimeter store over det hele². I overkanten af garnet skal korkflåddene på overtællen sidde omtrent så tæt ved hinanden, som de kan; de skal jo bære meget. Derimod er der gerne en lille favn mellem stenene på undertællen. De bliver taget af, hver gang garnet bliver hængt til tørre på stejlepladsen. Bedst er det, hvis man kan finde tilstrækkeligt mange sten med hul, men det er i reglen ikke muligt; når rebet er bundet uden om stenen, er det nemlig tilbøjeligt til at blive slidt over, når garnet slæber hen over bunden.

Når man, klar til fiskeriet, ror ud fra statshavnen i Helsingør mod pynten ved Kronborg, ligger garnet i den største af de to robåde, „storebåden“, der er bemanded med fire mand. I den anden båd, „lillebåden“, er der tre mand (fig. 2). Et stykke før pynten ros bådene så tæt til hinanden, at man kan få den ene ende af garnet over i lillebåden. Man driver herefter et stykke med strømmen, inden man begynder at give garnet ud. Lidt før man når pynten, skal garnet være helt ude. Under hele fiskeriet har hver mand sin funktion, som han nøje kender. I de få minutter det tager, inden strømmen har ført bådene langt forbi pynten, skal der arbejdes præcist, ikke blot for at udnytte de få sekunder rigtigt, hvor man har chancen for at tage stimen, men også fordi det, især under arbejdet med det fyldte garn, ikke er noget ganske ufarligt farvand, hvor strømhvirvler og stående bølger kan danne „hul sø“, der vil slå ind og hurtigt kan fylde en båd med vand.

I storebåden er der for det meste to, der ror. Under en senere fase af drættet er der dog ofte kun een til at ro, og der har også været kaptajner, der bedst kunne lide kun at have een roer. Denne mand omtales gerne som „den, der ror på bjælken“, d. v. s. på toften. Den mand, der hjælper med at ro og i øvrigt har forskellige andre hverv, kaldes „pligthugger“ og sidder allerforrest i båden. Garnet gives ud af „bunkefejeren“, der står omtrent midt i båden, mellem ham, der ror på bjælken, og garnbunken. På den anden side af denne, i store-

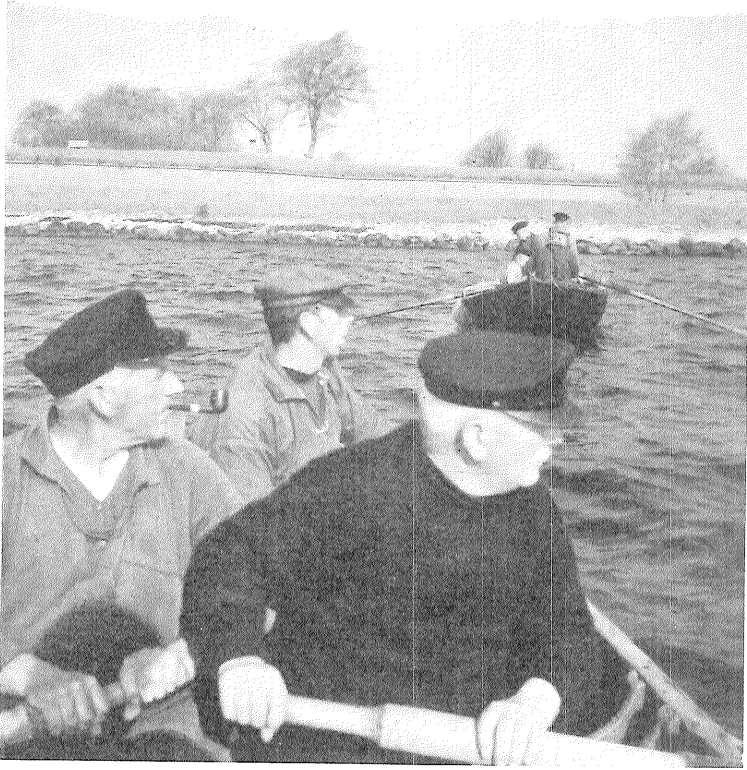

Fig. 2. Man driver nordpå med strømmen, før fiskeriet begynder. Lillebådens besætning nærmest, lidt længere borte storebåden.

bådens agterende, er „kaptajnen“ placeret. Han er leder af bådeholdet og af selskabet som helhed. Lederen af lillebåden kaldes „løjtnanten“; han står under fiskeriet forrest i båden. Bag ham sidder „den, der ror på bjælken“, og agterst i båden står „en, der tager på stenene“, d. v. s. på undertællen af garnet. Han svarer altså til bunkefejeren i storebåden, derved at han passer arbejdet med garnet, men der bruges ikke nogen rigtig betegnelse for ham.

Når garnet gives over fra storebåden til lillebåden, ligger de to både ved siden af hinanden, storebåden nordligst med forstævnen udefter, lillebåden sydligst med forstævnen mod land.

Garnet ligger ud fra begge bådes styrbordssider (fig. 3 og 7, A). Under udsætningen af garnet ror de to både fra hinanden, alt imedens de sidelæns driver nordpå med strømmen (fig. 4). Under arbejdet med udsætningen hjælper kaptajnen bunkefejeren. Så snart der er givet noget af garnet ud, anbringer det sig i en bue med den konkave side fremefter i strømretningen. Denne bue synes altid at være noget skæv i forhold til strømretning og kystlinje, vendt ind mod land, idet bådene ros sådan, at lillebåden, der bestandig ligger nærmest stranden, driver et stykke bagefter storebåden (fig. 7, B). Det er meget almindeligt, at man ikke giver alle garnets 28 favne ud. De gange jeg overværede fiskeriet, havde man kun „16 sten“ ude, svarende nogenlunde til 16 favne. Også når man er færdig med at give garnet ud, ror man stadig kraftigt væk fra hinanden. I agterenden af storebåden står kaptajnen, og i forenden af lillebåden står løjtnanten. Begge ser efter fisk, og begge står parat med sten i hænderne, som de har samlet op fra bunden af båden. Det er håndstore sten, hvoraf en mængde bliver medbragt i lillebåden, af hvis forsyninger kaptajnen har fået nogle over i storebåden.

Evnen til at se fisk er afgørende for, om man kan bruges som kaptajn eller løjtnant. Ganske vist hævder en del af fiskerne, at alle kan se fisk. En gammel fisker fortæller, at hans mor, der var enke, havde lejet en mand til at tage med til slottet, men så opdagede de, at fortælleren kunne se fisk, og så kom han med i stedet, 15 år gammel mellem en hel del gamle fiskere. — Og en anden fortæller, hvordan faderen bevidst oplærte ham til at se fisk, da han var dreng.

Når man får øje på fisken, enten det så er kaptajnen eller løjtnanten, råber vedkommende, så alle kan høre det: „Vend om!“ eller „Vend om og slå ned!“ Kaptajnen og løjtnanten begynder nu at kaste sten i vandet (fig. 5), rettet sådan at plasket skræmmer stimen af hornfisk den rigtige vej, ind i garnet. Samtidig ændres manøvrerne med de to både, der hidtil har roet fra hinanden, således at de nu stræber efter at møde hinanden, så den bue, garnet hidtil har beskrevet, kan blive lukket til en kres (fig. 6). Lillebåden ændrer altså kurs og ror

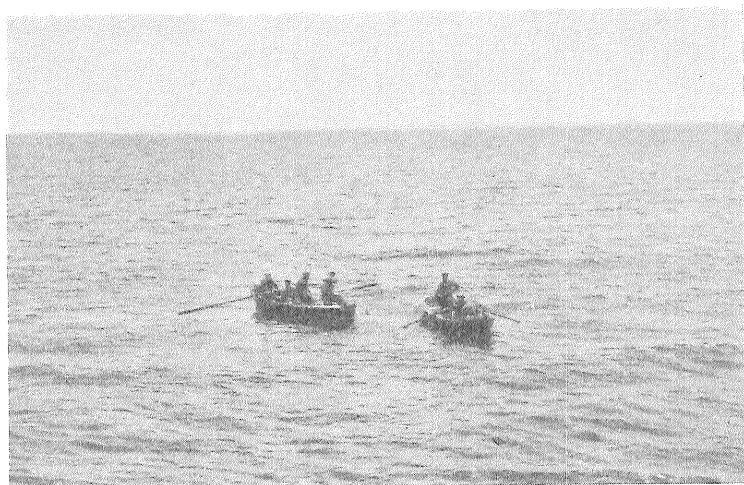

Fig. 3. Garnet er lige givet over fra storebåden (t. v.) til lillebåden.

nu nærmest med strømmen. På storebåden ror man modsat det hidtidige (fig. 7, C); bjælkerøeren og pligthuggeren vender sig hurtigt på toften og ror så båden baglæns. Man skal altså huske at have en god bagtold. Der var engang en fremmed fisker med til at ro; det vidste han ikke noget om; man kan tænke sig, hvordan det gik. Mens bådene nu nærmer sig til hinanden, fortsætter kaptajnen og løjtnanten med at kaste sten i vandet for at holde stimen inde i garnet. Fra begge sider „tages på stenene“, d. v. s. hales ind på undertællen, så garnet snævrer ind forneden. I storebåden vil pligthuggeren nu ofte afgive sin åre til ham, der ror på bjælken, så han selv kan hjælpe med at tage garnet ind, idet han tager på overtællen (fig. 8 og 7, D). Der kan endnu kun ros ganske lidt i storebåden, før garnet begynder at genere den styrbords åre. Man holder da op at ro i storebåden, mens man endnu fortsætter lidt i lillebåden for at nå hen til storebåden (fig. 7, E). Det er hændt, at man, hvis man var kommet ind i lævand på den anden side pynten, trak bådene det sidste stykke til hinanden ved en line kastet over fra båd til båd. Først når bådene er nået næsten sammen, og der er hevet godt ind på undertællen,

er der ikke mere grund til at kaste sten, og kaptajnen og løjtnanten går så over til at hjælpe med at tage på garnet. Man er altså nu fire eller fem om arbejdet, nemlig i hver båd en til overtællen og en til undertællen. Kun hvis det kneb meget at holde stimen i garnet, har man oplevet, at en mand til allersidst, når bådene næsten var sammen, har taget en åre og jaget den ned i vandet for at skræmme fisken væk fra åbningen i garnet. Men normalt har man hele undertællen over vandet, inden bådene når helt sammen, og har således ganske hold på fisken (fig. 9).

Tilbage står nu at få fisken indenbords i storebåden. Bådene ligger helt op til hinanden, med styrbordssiderne mod hinanden (fig. 7, F). Imellem er kun garnet, hvoraf efterhånden så meget er hevet ind, at kun det stykke er i vandet, der rummer fiskene. Bådene holdes fra hinanden ved hjælp af to årer fra lillebåden, som holdes over mod indersiden af storebåden. Når fisken skal om bord i storebåden, skal alle fire mand arbejde sammen. Man må ikke stikke fingrene i nettet, der så kan briste, men skal lave en „visk“ af garnet, som man kan tage i. Det er umuligt at løfte fangsten ud af vandet, den skal rulles ind i båden. Med foden trædes lønningen ned, så den faktisk kommer under vandoverfladen i det sekund, processen tager. De tæt pakkede fisk hindrer vandet i at løbe ind; man skal blot passe på, at det ikke løber ind ved siden af fisken. Når lønningen er delvis inde under fisken, kaster alle fire mand sig på een gang tilbage mod den anden side af båden, der med et voldsomt sæt retter sig op med fisken indenbords. Selve rulningsprocessen skal gå meget hurtigt; en enkelt mand, der ikke er fuldt fortrolig med arbejdet, kan blive til fare for holdet. Man skal derimod give sig god tid til klargøringen til rulningen. Garnet skal ligge helt rigtigt og hver mand have godt fat og være rigtigt placeret.

Når fisken er vel om bord, skal man, hvis fangsten blot er nogenlunde stor, have garnet anbragt i lillebåden. Man har dog været ude for, at fangsten har været så stor, at både storebåden og lillebåden har været fyldt med fisk. Så måtte man forankre garnet ude på fiskepladsen, til man kom igen. Nu til dags ror man til Helsingør Nordhavn tæt nord for pynten, hvor

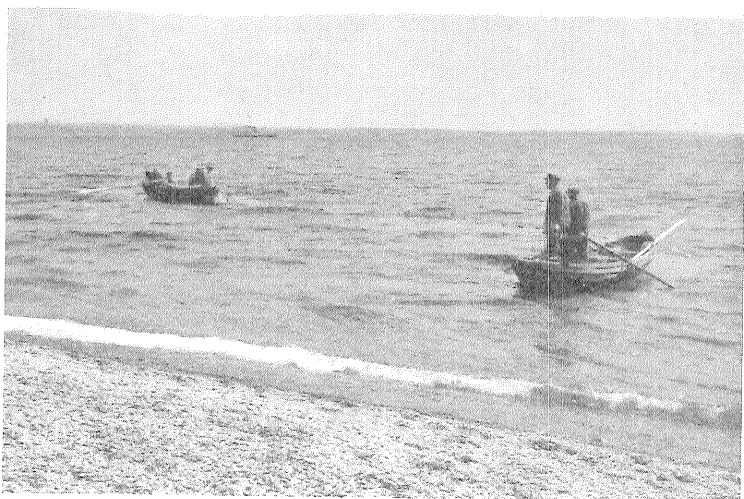

Fig. 4. Garnet gives ud. I storebåden (t. v.) arbejder kaptajnen og bunkefejeren med garnet. I lillebåden står løjtnanten i forstævnen og ser efter fisk.

hornfiskene overtages af fiskehandleren. Ved broen ligger for-tøjet en tømmerflåde, som bådene lægger til ved, storebåden inderst, lillebåden udenpå. To mand anbringer sig i storebåden og kaster nu hornfisk ind på flåden. I hvert tag griber de med een hånd uden om to hornfisk og kaster dem op sammen. De øvrige af selskabet går i gang hver med sit. Fiskene bliver delt i store og små, vejjet, skyllet og lagt i kasser, hvilket ikke er noget helt lille arbejde, hvis der er 600 kg i et enkelt dræt, hvilket ikke er unormalt. Der skal helst ikke bruges for meget tid til dette arbejde, for hvis der er god lejlighed, fortsætter man fiskeriet dagen igennem og kan med noget held nå op på en fangst for hele dagen på henimod 4000 kg.

Man skal derfor se at komme tilbage syd for pynten så snart som muligt. Der skal dog tid til at ordne garnet først. Ofte har den nederste del af det lidt ved at slæbe hen over bunden. En af fiskerne sætter sig så til at bøde garnet, mens de andre arbejder med fiskens aflevering. Og endelig skal garnet atter over i storebåden. Derefter kan man begynde turen op mod strømmen. Nu bruger man ofte motorkutteren til at

slæbe bådene rundt om pynten, men mange gange må man dog ro, sådan som man i gamle dage gjorde med fyldte både, når man før Nordhavns anlæggelse skulle tilbage til statshavnen for at afsætte fisken hos fiskehandleren der. Særlig lige ved pynten kan denne rotur være besværlig, men man hjælper sig på forskellig måde. Man kan stage med en ekstra åre, og der kan sættes en mand i land for at gå langs stranden og trække båden, samtidig med at man ror og stager (fig. 10).

Nu til dags tager man kun helt ind til statshavnen, enten fordi man er blevet slæbt af motorkutteren, der skal fortøjes der, eller også fordi man af en eller anden grund ønsker at gøre et ophold i byen. Og grund kan der jo nok være, for man kan ganske vist få øl i skibshandelen i Nordhavnen, men det kan også være rart at varme sig på noget kaffe til den medbragte mad. Nu går man på kaffebar, men i gamle dage tog man ind på en lille beværtning i en kælder ved enden af Stengade, lige ved Havnepladsen, et sted, hvor fiskerne plejede at holde til.

I vore dage er der ikke nogen problemer, når man således styrket ror ud igen for at fiske. Der er jo nu kun eet eneste selskab, der driver denne form for fiskeri. Tidligere har der været adskillige selskaber, og det kunne da meget vel hælde, at flere ville til at fiske på een gang. Så måtte man „vente på tur“. Men ofte kunne ventetiden falde lang, hvis der var flere selskaber foran en, og udbyttet var endda tvivlsomt, når der blev fisket så tæt efter hinanden. Man kunne så gå med strømmen rundt om pynten uden at fiske og ind i lævandet nord for Kronborg. Her kunne man „stå med garnet“ mellem de to både, der var ankret op med dræg. Til dette fiskeri har man endda somme tider brugt et garn, der var længere end det normalt anvendte, nemlig 42 favne, men ellers indrettet på samme måde. Ventetiden kunne også være lang her, og fisken kunne måske gå udenom, men man havde chancen for at tage en „løn“, som man kaldte stimen, før den nåede frem til pynten, hvor det egentlige slottefiskeri foregik. I hver af de to både var der en, der havde vagt. Han måtte stå op og se efter fisken. Men de andre kunne gøre sig det behageligt i bunden af båden, ligge og sove eller spille kort. Der manglede jo gerne noget at

Fig. 5. „Vend om og slå ned!“ I lillebåden ses løjtnanten kaste sten.

spille om, når man lå ude på vandet; men mange gange klarede man sig ved at spille om de forskellige kanoner, man kunne se stikke op over brystværnet inde på Kronborg volde. Kortene havde man på toften, og madkassen stod lige nedenunder. Så kunne man hurtigt stryge kortene ned i den, når fisken var der, for så skulle det gå rask.

Når en stime gik mod garnet, roede man bådene mod hinanden, så garnet kom til at danne en kres, samtidig med at man kastede sten for at holde fisken inde. Garnet var så stort, at stimen gik rundt inde i det. Når den gik til den ene side, tog man lidt ind i den anden, indtil garnet var snævret helt

sammen om stimen. Når man var så vidt, lød kommandoen: „Tag så ind!“, og så tog man på stenene.

Fiskeriet nord for pynten kunne drives af tre selskaber på een gang, der lå uden for hinanden. Undertiden lå der desuden nogle bagved og ventede på at komme til. Så snart de så, at et af selskaberne „slog“, d. v. s. kastede sten og altså havde fået fangst, lagde de sig op bag ved dem og var parat til at tage deres plads.

Som nævnt er der nu kun eet selskab, der driver slottefiskeri. Det råder kun over eet slottegarn. Tidligere har der været flere selskaber i Snekkersten. Der har tilsyneladende ikke været regler for, hvilket selskab en fisker skulle høre til. Det har snarest været afhængigt af den personlige omgangskres. Selskaberne havde navne. Det er mit indtryk, at de nu kendte navne ikke er særlig gamle, og at navnene i det hele taget ikke er særlig stabile. Et selskab fra Sletten blev kaldt „majorerne“, uvist af hvilken grund. I Snekkersten hed et selskab „hønsene“, et andet „de kloge“; „de edderspændte“ blev siden kaldt „menageriet“, men det første navn er stadig levende. Nogle blev kaldt „jomfruerne“, fordi fire–fem af deltagerne var ugifte. Når andre blev kaldt „de våde“, tænkte man nok ikke blot på havvand, men sikkert også på indvendig fugtighed. Det samme er meningen med den ironiske betegnelse „de tørre“, det gamle navn på det endnu aktive selskab, der nu som det eneste blot omtales som „slotteselskabet“.

I det hele taget synes visse biomstændigheder at have spillet en rolle for deltagerne til at holde liv i dette ellers uddøende fiskeri. Der går i hvert fald svære frasagn om, hvordan forårets første hornfisk, de mest indbringende, er blevet fejret i Helsingør. De værdifulde, første dræt har nok kun sjældent givet overskud. Fiskerkonerne mener, at det også spiller en rolle, at mændene får en undskyldning for at være hjemmefra i den ubehagelige tid, hvor næsten alle fiskerfamiljerne i Snekkersten flytter fra forhuset om i baghuset, fordi forhuset skal lejes ud til sommergæster. Ikke desto mindre kan der næppe være tvivl om, at slottefiskeriet er på det sidste. Prisen på hornfisk er, bortset fra de allertidligste, så lav, at dagsudbyttet i reglen ikke

Fig. 6. Bådene ros mod hinanden, samtidig med at der kastes sten og hives ind på garnet.

vil tilfredsstillende unge fiskere. Der er da heller ingen tilgang af unge til det eksisterende slotteselskab, hvis deltagere selv, flere af dem over 70 år gamle, regner med at blive de sidste slottetfiskere; de har jo selv set, hvordan de andre selskaber efterhånden har lagt op. Den ringe tilgang af unge gælder jo iøvrigt ikke blot slottetfiskeriet og lignende primitive former for fiskeri, men fiskeriet fra de små lejer i det hele taget.

Det var ikke blot fra Snekkersten, slottetfiskere roede til Kronborg for at fange hornfisk. Traditionen ved at melde om deltagere i slottetfiskeriet fra Espergærde og Humlebæk. Især Sletten synes at have betydet noget. En Snekkersten-fisker siger

om sletteboerne, at de råbte så meget under fiskeriet; „hos os gik det stille af“. Også fra Rå i Skåne, lige syd for Hälsingborg, fiskede man hornfisk ved slottet. Der har i det hele taget været et intimt samkvem mellem fiskere fra begge sider Sundet. Fiskerne fra Hornbæk skal ifølge traditionen have stillet i hvert fald eet slotteselskab. Men iøvrigt kan deltagelse i slottefiskeriet fra forskelligt hold jo meget vel have været skiftende. Zoologen Henrik Krøyer, der i 1830'erne for Rentekammeret foretog undersøgelser af fiskeriet i Øresund, nævner ikke deltagelse i slottefiskeriet under sin beskrivelse af fiskeriet fra Hornbæk, selv om han ellers omtaler mangel på andre former for hornfiskefangst³. Også hornbækkernes rolle som forhandlere af hornfisk fra Læsø synes på Krøyers tid at have været udspillet⁴. For Slettens vedkommende nævner Krøyer derimod hornfiskegarn⁵, og en indberetning fra samme fiskerleje 1862-63 siger om hornfiskeriet ved Kronborg, at det „almindelig giver et godt Udbytte og drives næsten af samtlige Fiskere her paa Leiet“⁶. For Snekkerstens vedkommende har Krøyer følgende at bemærke: „Hornfiskegarnene, som ere temmelig kostbare, udredes af Interessentskaber af 8 Fiskere. Interessentskabernes Antal er for Tiden 7 (heri tre Mænd fra Espergjærde), hvert med to til tre Garn. Antallet af disse Garn kan man altsaa sætte til 16, hvis Anskaffelse siges at ville udfordre henimod 1000 Rdl. De bruges næsten udelukkende ved Kronborg Pynt og kun med paalands Vind og sønden Strøm. Fisketiden er sidst i April og hele Mai, og en Mands Udbytte for denne Tid skal almindelig være 12 til 16 Rdl., men undertiden endog 50 Rdl.“⁷. At også Helsingørs indbyggere, der dog var nærmest til at udnytte vandet lige uden for deres boliger, har drevet slottefiskeri, tør måske formodes af en bemærkning om hornfiskefangst i maj måned i en indberetning fra 1771 vedrørende fiskeriet fra den by⁸. Der kan næppe være tvivl om, at det er et vidnesbyrd om det samme og tillige om slottefiskeriets ælde, når der 1592-93 i Kronborg lens regnskaber optræder en post på 4 tønder hornfisk, der betegnes som: Indtægt på hvis hornfisk, som er annammet af borgerne udi Helsingør til told, eftersom de haver draget med våd omkring slottet dette år⁹.

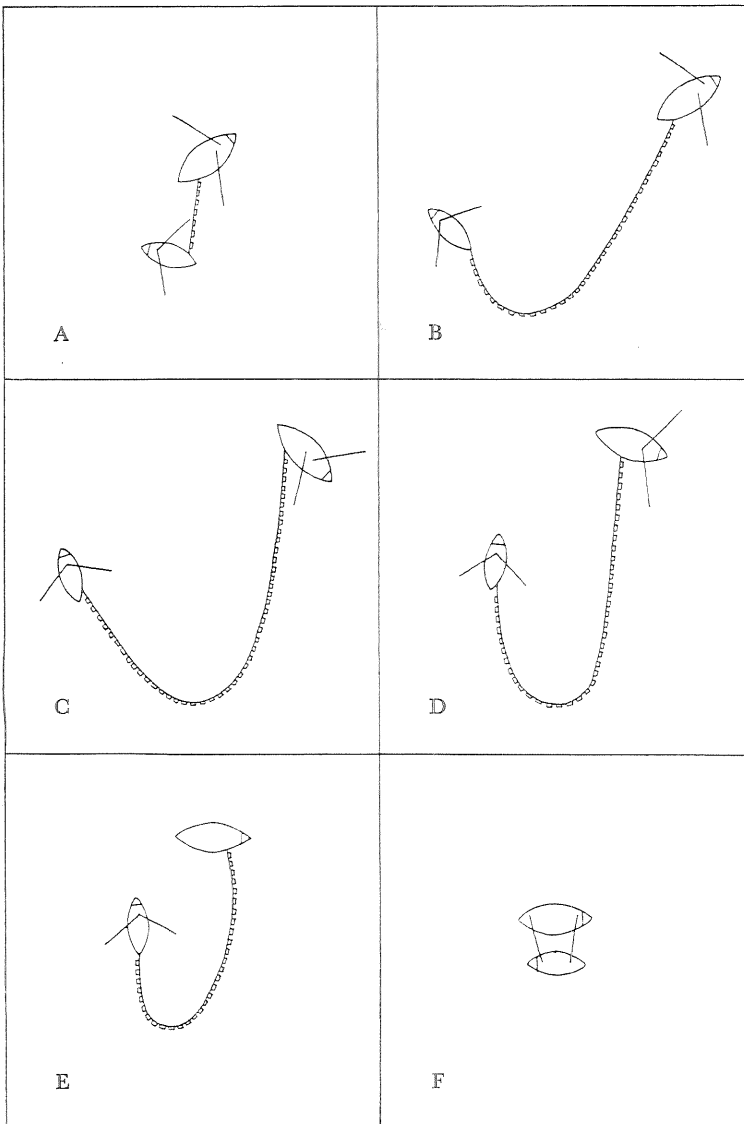

Fig. 7. Skematiseret oversigt over slottefiskeriets stadier. Nord opefter. Strømretning fra syd mod nord. Bådernes forstævn er kendetegnet ved en tværstreg. Årene vises i åretagets slutfase, således at båden bevæger sig i retning modsat den vej, årene vender.

Nogen virkelig parallel til slottefiskeriet findes ikke inden for dansk fiskeri iøvrigt. Delvise ligheder kan dog konstateres på forskellige steder. Det gælder således det andet område i Danmark, hvor hornfiskefangst drives på en særlig gammeldags måde, nemlig Læsø. Afvigelserne er dog iøjnespringende. Det benyttede våd er ikke som ved Kronborg et slet garn, men et rigtigt våd med arme med forskellig maskevidde i de forskellige dele og med en sæk, kaldet kalv, til opsamling af fisken. Fremgangsmåden ved brugen af dette våd er skildret af Bing i hans beskrivelse over Læsø fra 1802¹⁰. Den afviger fra den nordsjællandske metode derved, at der på Læsø anvendes tre både, nemlig foruden de to, der arbejder med våddet, og som her kaldes storbåden og redbåden, en tredie, som kaldes jagbåden. Dennes funktion var at ro frem og tilbage foran åbningen af våddet og skræmme stimen af hornfisk ind i garnet. Dette gjorde man ved, at en mand stod op i båden og stødte ned i vandet med en puls, hvad man forøvrigt også gjorde fra de to andre både. Pulsen er en rund trækloids, der nedefra er hulet ud, og som er anbragt på enden af en stage; når den stødes ned i vandet, frembringes der en dump lyd, der er ubehagelig for fisken. Dette redskab har i ældre tid været benyttet formentlig i hele landet, også på Sjælland¹¹, men er de fleste steder gået af brug før mands minde. Pulsen er iøvrigt kendt i primitivt fiskeri i store dele af den gamle verden¹². Ved optegnelse af nutidstradition på Læsø er det lykkedes at få uddybet kendskabet til vådfiskeri efter hornfisk¹³, selv om allerede Bing omtalte dette fiskeri som hensygnende. Ikke mindst den interessante organisation af dette fiskeri er det lykkedes at komme nærmere ind på livet, sådan at man nu kan følge fiskerne i deres færden gennem den seks uger lange periode, hvor de boede i teltbåde ude ved fiskepladsen, der ligger temmelig fjernt fra bebyggelsen. Også fisketeknikken har man fået noget mere at vide om. Man hører således, at der i jagbåden medførtes en seks spandfulde småsten, der blev hældt ud i forstævnen af båden. Når jagbåden sejlede frem og tilbage foran våddets åbning, stod der en mand i forstævnen og kastede sten både i den retning, båden sejlede, og bagud. Der tales om den

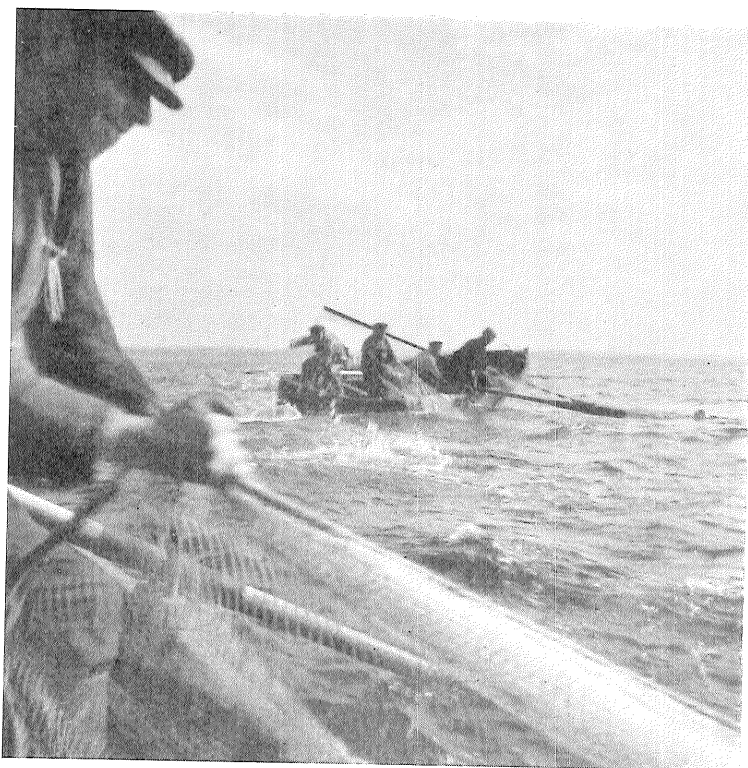

Fig. 8. Der hives ind på garnet. I forgrunden lillebåden med ham, der tager på stenene (d. v. s. undertællen). I storebåden ses fra venstre kaptajnen, der kaster sten, bunkefejeren, der tager på undertællen, den, der ror på bjælken, og længst til højre pligthuggeren, der hiver ind på overtællen.

fantastiske øvelse, man kunne få i blot med en lille drejning af hånden at give stenen den ønskede retning. Man fortsatte med at kaste sten, lige til bådene var nået helt sammen, og indhalingen af armene begyndte. Så gik man over til at bruge pulsen, een mand i hver af de tre både. Det bør bemærkes, at allerede Bing dog kender til anvendelse af stenkastning under fiskeri ved Læsø, men rigtignok i en anden forbindelse, nemlig ved bundgarnsfiskeri, hvor man ved stenkastning og pulsning drev hornfiskestimen mellem raden og kæben ind i hovedet eller dybsgarnet, som man kaldte den egentlige garnfælde¹⁴.

Fig. 9. Fangsten er sikret. Undertællen er nu oven vande. Lillebåden til venstre, storebåden til højre.

Hornfisk er blevet fanget på mange forskellige måder i de danske farvande. Ved Læsø og andre steder har man taget dem på krog på langliner. Rundt om ved Kattegatskysten anvendes stadig såkaldte hornfiskevåd, der er våd af gængs type med arme og sæk, som ved hjælp af to både bruges til at stænge stimen på lavt vand. Sådan er fremgangsmåden også ved Skånes Øresundskyst; her går den ene af bådene under fiskeriets slutfase ind mellem våddets arme og plasker vældigt i vandet med stagerne¹⁵. Landdragningsvåd, der trækkes ind til stranden efter at være roet ud med en enkelt båd, har også

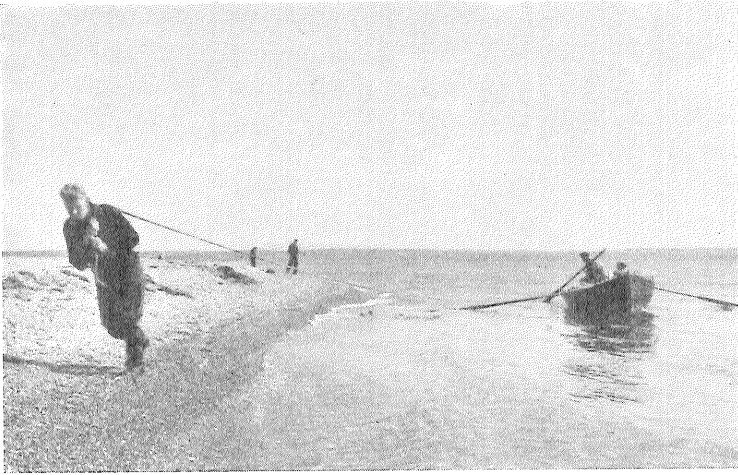

Fig. 10. Storebåden passerer pynten mod strømmen.

været anvendt til hornfisk, men er næsten gået af brug. Lejlighedsvis har man brugt at tage hornfisk i sildegarn¹⁶.

Hovedfiskeriet efter hornfisk er nu og har længe været bundgarnsfiskeriet. Forårshornfisken er vigtigst, men også den fede høsthornfisk går stedvis i bundgarnene i store mængder. Det var bundgarnsfiskeriet efter hornfisk i Øresund syd for Helsingør, der slog hornbækkernes handel med Læsø-hornfisken ud, fordi det kunne forsyne København med store mængder billig hornfisk¹⁷. Kronborg slot blev delvis forsynet med hornfisk fra sine egne bundgarn, der 1592–93 ydede 20 tønder hornfisk samt mindre portioner af andre fiskearter¹⁸. Et notat i Helsingør tingbog fra 1586 fortæller om fangst af hornfisk i bundgarn, åbenbart høsthornfisk, siden notatet er fra den 24. september, en lang historie om, hvordan Anders Lauritsen havde tilladt sig at røgte borgmesters og råds bundgarn og en hob hornfisk bortstjålet. Da bytjenerne nærmede sig, slog den onde samvittighed ham åbenbart, for han lod fangsten gå over bord. Han bliver nu forvist fra Sjælland og Skåne og truet med hængning, hvis han atter pågribes¹⁹.

Ved Snekkersten, hvor man foruden hornfisk også regner

med sild og makrel i forårsbundgarnene, går man i gang med at sætte bundgarnene, så snart man kan være sikker for is. I gamle dage blev pælene ikke rammet ned; de var noget spidset nedefter, men var fæstnet ved reb til „krabber“, ankre af sten og træ, nemlig to mod syd og een mod nord. Da bundgarnet jo ikke havde kalv dengang, kunne en hornfiskestime, der efter at være standset af „raden“ var kommet ind i „ringen“, som man kaldte garnfælden, godt have held til at slippe ud gennem „indgangen“ igen. Det var derfor almindeligt, når man ventede hornfisk, at man anbragte en mand på den nordre hjørnepæl i ringen. Han skulle så vinke til land, hvis fisken gik ind. Når der var gået en times tid, uden at der var kommet fisk, blev han dog gerne hentet ind, for det var jo ikke særlig behageligt at skulle sidde derude. Der var ikke nogen siddeindretning på pælen; man havde kun tovværket at støtte sig til. Det ses, at man i Snekkersten, svarende til det omtalte tilfælde fra Læsø af stenkastning og pulsning ved bundgarnsfiskeri, har kendt en primitiv form for bundgarnsfiskeri, der ikke helt og holdent var passivt spærrefiskeri, men i nogen grad havde karakter af aktiv fangst.

Selv om bundgarnsfiskeriet inden for overskuelige tider synes at have været den økonomisk mest betydningsfulde form for hornfiskefangst, har slottefiskeriet dog åbenbart været et ikke ganske uvigtigt fiskeri for kystbefolkningen ved Øresunds smalleste del. Det er blevet sandsynliggjort, at dette fiskeri er blevet drevet gennem flere hundrede år, men i virkeligheden vil man være tilbøjelig til at tilskrive det en langt større ælde. Den anvendte metode bærer afgjort præg af primitivitet. Hvad det enkle redskab mangler, for at effektivitet kan opnås, erstattes ved mange personers samvirke. Fiskeri af denne art er en vigtig social faktor, der samler individerne i arbejdsdrag. Fiskemåden, redskabet og drivningen af fisken ved stenkast, sætter slottefiskeriet i klasse med primitive former for fiskeri kendt fra forskellige steder ud over verden. Ved den slags fiskeri kan man ikke sætte sin lid til redskabet alene, mennesket må gøre sin indsats. Det er noget af drivjagtens metoder, der er ført ud i vandet, og dette fiskeri har også stadig noget af jagtens spæn-

ding. Man kan således endnu i Danmark, trods motorisering og gennemgribende omdannelse af fiskeriet, finde primitive former for fiskeri; men efterhånden som udviklingen stiller øgede krav om effektivitet og god arbejdsøkonomi, forsvinder det gammeldags i fiskeriet. Forhåbentlig vil det inden da være forsvarligt registreret, så kulturhistorien ikke mister dette værdifulde stof.

NOTER

For værdifuld hjælp takker jeg mine fæller ved Nationalmuseet, museumsinspektør, cand. mag. Holger Rasmussen og stud. mag. Bjarne Stoklund. Arkitekt Ester Andersen takkes for retegning af fig. 7 efter min skitse.

Samtlige fotografier er optaget i maj 1952 for Nationalmuseet af forfatteren.

- 1) Hvor der i den følgende gennemgang af slottefiskeriet anføres forhold, som ikke direkte kan iagttages, f. eks. vedrørende fiskeriet i ældre tid, og for hvilke der ikke anføres anden kilde, bygges der på traditionen i Snekkersten. Hovedmeddelelserne er her fiskerne Thorvald Villumsen (f. 1868) og sognefoged Johannes Johannesen (f. 1889). Samtaler med andre fiskere har bekræftet og suppleret.
- 2) Andetsteds anføres 20 mm. Se: Dansk Saltvandsfiskeri. Udg. af Min. for Søfart og Fiskeri ved F. V. Mortensen og A. C. Strubberg. Kbh. 1935, p. 63.
- 3) Til Minde om Zoologen Henrik Krøyer. Udg. v. Svend Dahl. Kbh. 1941, p. 46.
- 4) Smst. p. 42.
- 5) Kgl. Bibl. Collinske Saml. 294, 4to.
- 6) Indberetning om Fiskeriernes Tilstand i Kongerigets Farvande for Aarene 1862-63. Trykt ifølge Indenrigsministeriets Foranstaltning. Kbh. 1864, p. 27.
- 7) Coll. Saml. 294, 4to.
- 8) Rigsarkivet. R.K. C.A.a.V. Indberetninger med besvarelser i henhold til kammerets memorial af juli 1771.
- 9) Rigsarkivet. Kronborg slots jordebog 1592-93, bl. 140. Her gengivet normaliseret.
- 10) Lars Hess Bing: Fysisk og oekonomisk Beskrivelse over Øen Lesøe, beliggende i Categat under Hiøring Amt i Aalborg Stift. Kbh. 1802, p. 172 ff.
- 11) Indberetninger 1771.
- 12) Se f. eks. Johann Jankó: Herkunft der magyarischen Fischerei, p. 379 ff. Dritte asiatische Forschungsreise des Grafen Eugén Zichy, I, Budapest-Leipzig 1900.

- 13) Nationalmuseet. 3. afdelings arkiv, NEU nr. 2604 (Holger Rasmussen).
- 14) Bing, p. 171.
- 15) Carl Gustav Lekholm: När hornfisken leker. Svensk Fiskeri Tidskrift, nr. 11, 1937, p. 272 ff.
- 16) Indberetninger 1771.
- 17) Til Minde om Zoologen Henrik Krøyer, p. 42.
- 18) Kronborg slots jordebog 1592-93, bl. 139.
- 19) Landsarkivet for Sjælland m. m. Helsingør tingbog 1583-86. AA nr. 10. Bl. 161.